

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано стан екологічної освіти та виховання майбутніх вчителів біології на сучасному етапі розвитку суспільства. Доведена необхідність вдосконалення та насичення змісту навчального процесу екологічним матеріалом та створення відповідних умов для екологічного виховання майбутніх вчителів біології. Екологічна освіта та виховання стають стрижнем сучасної освіти і служать ключем до перебудови його сучасних систем і суспільства в цілому. Особливо актуальна роль екологічної освіти як основи нової моральності і опори для розв'язання численних питань практичного життя людей.

Розкрито такі основні принципи екологічної освіти та виховання майбутніх вчителів біології: принцип практичної спрямованості, принцип неперервності й послідовності, принцип активності та свідомості, принцип природовідповідності, принцип міждисциплінарності. Виділено основні підходи до розвитку екологічної освіти і виховання: природничонауковий, натуралістичний, глобально-біосферний, проблемний, ціннісний. Зазначено, що сучасний стан розвитку екологічної освіти та виховання характеризується пошуком нових шляхів співпраці викладачів і студентів, під час якої відбувається становлення останніх як ініціативних, самостійних і творчих особистостей.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічне виховання, підходи, принципи, майбутні вчителі біології.

Актуальність. Екологічна освіта і виховання сьогодні є одним з пріоритетних напрямків роботи з молоддю, організованим та послідовним педагогічним процесом. Організація процесу екологічного виховання вимагає чіткого визначення всіх його ланок, виявлення зв'язків і залежностей, формування системи екологічних знань, умінь, навичок, поглядів, переконань, моральних якостей, забезпечує становлення і розвиток в особистості відповідального ставлення до природи.

Екологічна освіта та виховання стають стрижнем сучасної освіти і служать ключем до перебудови його сучасних систем і суспільства в цілому. Особливо актуальна роль екологічної освіти як основи нової моральності і опори для розв'язання численних питань практичного життя людей [5].

Екологічна освіта зосереджується на взаємозв'язках між людиною та її довкіллям і формує систему наукових знань, поглядів і переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища.

Аналіз досліджень. Основоположниками розвитку екологічної освіти були І. Суравегіна, О. Захлебний, І. Зверев, які обґрунтували теоретичні засади, розробили концептуальні положення та заклали

підґрунтя екологічної освіти. Питаннями екологічного виховання у педагогічній теорії та практиці займалися В. Бакіров, В. Крисаченко, Н. Назарова, В. Серіков; взаємодією екологічних понять та сучасних напрямків виховання – С. Глазачева, А. Некос, С. Шмалей.

Фундаментальними дослідженнями в галузі екологічного виховання займалися В. Крисаченко, І. Павленко, Г. Пустовіт, С. Скрипник, Л. Симонова та ін.

А. Волкова у своїх дослідженнях визначає місце і роль екологічної освіти на уроках природничого циклу. Нею розроблено зразки уроків з екологічним змістом, запропоновано систему роботи з екологічної освіти при плануванні натуралістичної роботи в школі, вказано на ефективність роботи внаслідок поєднання різних методів навчання, що сприяє стійкому формуванню екологічних знань [2].

Методи дослідження. Для перевірки гіпотези дослідження використано різні методи: бесіда, спостереження, опитування, анкетування, методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, визначення достовірності отриманих результатів.

Методологічною основою для розкриття сутності стан екологічної освіти та виховання майбутніх вчителів біології на сучасному етапі розвитку суспільства є різні підходи та принципи.

Основні результати та їх аналіз. Сьогодні, коли екологічні проблеми набувають глобальних масштабів у зв'язку з незворотними змінами в біосфері та обмежують життєві можливості людини, екологічна освіта та виховання набувають особливого соціального змісту.

Зростання актуальності проблеми екологічного виховання викликано низкою чинників:

- необхідністю підвищення екологічної культури громадян;
- необхідністю постійного збереження і поліпшення умов життя людини на планеті;
- необхідністю вирішення актуальних проблем, пов'язаних зі зменшенням життєвого простору, що припадає на одну людину;
- необхідністю збереження, відновлення та раціонального використання природних ресурсів;
- низьким рівнем сприйняття людиною екологічних проблем як особисто значимих;
- недостатньо розвиненими вміннями і навичками практичної участі в природоохоронній діяльності [3, с. 28].

Сучасний стан розвитку екологічної освіти та виховання характеризується пошуком нових шляхів співпраці викладачів і студентів, під час якої відбувається становлення останніх як ініціативних, самостійних і творчих особистостей. У навчально-виховній роботі суттєво змінюється роль і місце студента, видозмінюються функції управління цим процесом з боку викладача. Сьогодні вимагає від студента самостійного здобуття знань та прояву творчої активності, а завдання викладачів –

сприяти цьому.

«Екологічною освітою називають безперервний процес навчання, виховання і розвитку особистості, спрямований на формування системи наукових і практичних знань, ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення людини до навколишнього соціально-природному середовищі. Екологічна освіта має представляти цілісну систему, що охоплює все життя людини. Воно також ставить своєю метою формування світогляду, заснованого на уявленні про єдність з природою» [1].

В. М. Назаренко виділяє різні моделі організації екологічної освіти, характерні нині для середньої загальноосвітньої школи, а саме: включення екологічної інформації в традиційні предмети; вивчення питань охорони навколишнього природного середовища в спеціально виділеному предметі; формування екологічних знань у різних навчальних предметах, а потім їх інтегрування в окремий предмет; повна реформа навчального процесу. Однак більшість шкіл в країні (98%) працюють за першою моделю [6].

Невід'ємною частиною здійснення екологічної освіти є принципи та підходи до самої екологічної освіти.

Л. Хомич виділяє такі підходи до здійснення екологічної освіти:

– практичні, що виникли внаслідок соціально-економічних перетворень у нашій країні, появи нових типів навчально-виховних закладів, окрім загальноосвітньої школи; для них потрібний новий учитель із цілісним уявленням про професійну діяльність; майбутній учитель повинен діяти самостійно, оволодіти в процесі психолого-педагогічної підготовки спеціальними вміннями і навичками взаємодії й спілкування; щоб підготовка вчителя відповідала сучасним вимогам, треба активізувати розробку методологічної та теоретичної основи педагогічної освіти;

– теоретичні, зумовлені як соціально-економічними, так і практичними змінами в розвитку народної освіти; педагогічна освіта розвивається по шляху формування в майбутніх педагогів цілісного уявлення про свою професійну діяльність, через те більшість педагогічних закладів України в навчальні плани включає інтегровані курси психолого-педагогічних дисциплін і на цій основі цілеспрямовано організовує формування професійно важливих якостей майбутнього вчителя, його професійної свідомості і поведінки, а також сприяє розвитку індивідуальності [7].

Основною метою екологічного виховання майбутніх вчителів засобами біології є формування екологічної культури школярів, що не може бути здійснено без використання таких принципів:

– принцип практичної спрямованості, який відповідає за набуття навичок вивчення практичної природоохоронної роботи в процесі практики та виконання лабораторних робіт, що передбачені програмою та під час факультативної та гурткової роботи;

– принцип неперервності й послідовності, що характеризується постійним обміном знань, неперервністю та послідовністю вивчення

екологічної освіти протягом всього періоду навчання;

– принцип активності та свідомості, що передбачає свідоме виконання учнями екологічних завдань для здійснення природоохоронної роботи, без нагадування учителя;

– принцип природовідповідності, що характеризує природу як основу розвитку дитини, спрямовану на врахування багатогранної природи людини, особливостей розвитку з погляду віку й статі;

– принцип міждисциплінарності, який забезпечує вивчення процесів з охорони природи, що виникли в результаті діяльності людини, в процесі реалізації міждисциплінарних зв'язків, інтеграція шкільних дисциплін [4].

Оскільки екологічна освіта та виховання молоді пов'язані насамперед з природничими науками, то ми виділили основні підходи до розвитку екологічної освіти і виховання:

– природничонауковий – полягає в нестачі у людей знань про природу, природні взаємозв'язки і наслідки впливу людини на навколишнє середовище. Рішення проблеми вбачається в навчанні якомога більшої кількості людей екологічним знанням через різні природно-наукові дисципліни: біологію, фізику, хімію, географію тощо;

– натуралістичний – основна ідея може бути сформульована як «вивчення природи на природі, а не через абстрактні теоретичні знання»;

– глобально-біосферний – розглядає екологічну кризу як глобальне планетарне явище, вихід з якої вбачається в розумінні людьми суті глобальних екологічних проблем і політичних рішень, які концентрують зусилля світової спільноти;

– проблемний – розглядає кризу як результат сукупної дії вже наявних екологічних проблем: забруднення навколишнього середовища, скорочення біорізноманіття, виснаження природних ресурсів та ін. Він націлений на виховання у людей відповідальності за тих, хто поруч, і подолання конкретних проблем, вирішення яких полягає в навчанні людей конкретним навичкам з охорони або відновлення навколишнього середовища і розвитку у них особистої відповідальності за свої дії;

– ціннісний – розглядає екологічну кризу як результат переваги матеріальних інтересів над духовними. Створення умов для того, щоб люди знайшли свій шлях для возз'єднання з життям і світом – одне із завдань нового філософського напрямку – «глибинної екології»;

– культурно-цивілізаційний – розглядає проблему як системну кризу цивілізації, для вирішення якої потрібно формувати осередки нової культури. Він пропагує норми поведінки, що завдають найменшої шкоди природі (економія води, вторинне використання і т. д.). Він перегукується з принципами багатьох релігійних і філософських вчень та констатує, що вирішення екологічних проблем неможливе без миру в усьому світі, дотримання прав людини та соціальної справедливості [2, с. 148].

Усі вище проаналізовані підходи є важливими компонентами розвитку екологічної освіти та виховання, що охоплюють знання з різних предметів: біології, хімії, географії і т. д.

Висновки. Екологічна освіта та виховання майбутніх вчителів біології є проблемою сьогодення, що полягає в оволодінні науковими знаннями про докілья, складних взаємозв'язках в природі, формуванні знань і вмінь дослідницького характеру, розумінні сучасних проблем навколишнього природного середовища, формуванні екологічної свідомості та культури особистості.

Головною метою екологічної освіти та виховання майбутніх вчителів біології є формування екологічного світогляду на основі єдності наукових і практичних знань відповідального та позитивного емоційно-ціннісного ставлення до свого здоров'я, навколишнього середовища, поліпшення якості життя, задоволенню потреб людини. Проблема загального погіршення екологічного стану – недостатній або низький рівень екологічних знань населення. Вирішення цього питання можливе лише через екологічну освіту та виховання підрастаючого покоління.

Список використаних джерел:

1. Дагбаева Н. Ж. Системный подход к экологическому образованию младших школьников // Дагбаева Н. Ж. Начальная школа. – №6. – 2003. – с.24.
2. Волкова А. С. Екологічне виховання школярів / Волкова А. С. – К. : Знання, 1985. – 48 с.
3. Локшина О. Сучасні тенденції екологічної освіти / О. Локшина, Н. Пустовіт // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 27–29.
4. Люленко С. О. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Люленко Світлана Олександрівна. – Умань, 2014. – 200 с.
5. Люленко С. О. Методологічні підходи у екологічній освіті / С. О. Люленко // Природничі науки в системі освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 27 лютого 2013 р.). – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – С. 147–150.
6. Назаренко В. М. Будущее экологического образования: некоторые предположения / В. М. Назаренко // Экология и жизнь. – 1997. – № 2-3. – С. 18-21.
7. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів // Хомич Л. О. – К. : Магістр-S, 1998. – 201 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Dahbajeva N. Zh. Systemnyi podkhod k jekolohycheskomu obrazovanyju mladshykh shkolnikov [System Approach to Environmental Education of Junior Schoolchildren] // Dahbajeva N. Zh. Nachalnaja shkola. – #6. – 2003, – S.24 (in Russian)
2. Volkova A. S. Ekolohichne vykhovannia shkoliariv [Ecological Education of Schoolchildren] / Volkova A. S. – K. : Znannia, 1985. – 48 s. (in Ukrainian)

3. Lokshyna O. Suchasni tendentsii ekolohichnoi osvity [Modern Tendencies of Ecological Education] / O. Lokshyna, N. Pustovit // Shliakh osvity. – 1999. – № 2. – S. 27–29. (in Ukrainian)
4. Liulenko S. O. Pidhotovka maibutnoho vchytelia pryrodnychkh dystsyplin do pryrodokhoronnoi roboty v zahalnoosvitnii shkoli : dys. ... kandydata ped. nauk : 13.00.04 [Preparation of the Future Teacher of Natural Sciences for Environmental Protection Work in Secondary School: diss. ... cand. ped. sciences: 13.00.04] / Liulenko Svitlana Oleksandrivna. – Uman, 2014. – 200 s. (in Ukrainian)
5. Liulenko S. O. Metodolohichni pidkhody u ekolohichnii osviti [Methodological Approaches in Environmental Education] / C. O. Liulenko // Pryrodnychi nauky v systemi osvity : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Uman, 27 liutoho 2013 r.). – Uman : PP Zhovtyi O. O., 2013. – S. 147–150 (in Ukrainian)
6. Nazarenko V. M. Budushcheje jekologicheskogo obrazovanyja: nekotoryje predpolozhenija [The Future of Environmental Education: Some Assumptions] / V. M. Nazarenko // Jekologija i zhyzn'. – 1997. – # 2-3. – S. 18-21 (in Russian)
7. Khomych L. O. / Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv [Vocational-pedagogical Preparation of Elementary School Teachers] // Khomych L. O. – K. : Mahistr-S, 1998. – 201 s. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье рассмотрены и проанализированы состояние экологического образования и воспитания будущих учителей биологии на современном этапе развития общества. Доказана необходимость совершенствования и насыщения содержания учебного процесса экологическим материалом и создание соответствующих условий для экологического воспитания будущих учителей биологии. Экологическое образование и воспитание становятся стержнем современного образования и служат ключом к перестройке его современных систем и общества в целом. Особенно актуальна роль экологического образования как основы новой нравственности и опоры для решения многочисленных вопросов практической жизни людей. Раскрыты основные принципы экологической образование и воспитание будущих учителей биологии такие как: принцип практической направленности, принцип непрерывности и последовательности, принцип активности и сознания, принцип природосообразности, принцип междисциплинарности. Выделены основные подходы к развитию экологического образования и воспитания: естественнонаучный, натуралистический, глобально-биосферный, проблемный, ценностный. Современное состояние развития экологического образования и воспитания характеризуется поиском новых путей сотрудничества преподавателей и студентов, во время которой происходит становление последних как инициативных, самостоятельных и творческих личностей.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическое воспитание, подходы, принципы, будущие учителя биологии.

Abstract. The article deals with the analysis of the state of ecological education and education of future biology teachers at the present stage of development of society. The necessity to improve and saturate the content of the educational process with environmental material and to create the appropriate conditions for the environmental education of future biology teachers has been proved. Ecological education and upbringing become the core of modern education and serve as a key to reorganizing its modern systems and society as a whole. The role of environmental education as a basis for a new morality and support for solving many issues of practical life of people is especially relevant.

The basic principles of environmental education and education of future biology teachers such as: the principle of practical orientation, the principle of continuity and consistency, the principle of activity and consciousness, the principle of conformity of nature, the principle of interdisciplinary are outlined. The basic approaches to the development of ecological education and education like natural science, naturalistic, global-biosphere, problem, value are highlighted. The current state of development of environmental education and education is characterized by the search for new ways of cooperation between teachers and students, during which the formation of the latter as initiative, independent and creative personalities takes place.

Key words: ecological education, environmental education, approaches, principles, future biology teachers.

Стаття надійшла до редакції 6.10.2017

Павелків К. М.

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ У ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті здійснено аналіз термінологічного поля системи професійної підготовки педагогів у Західній Європі у контексті професійної підготовки педагогів України. Розкрито значення основних дефініцій, як-от: «система педагогічної освіти», «форми здобуття освіти», «базова педагогічна освіта», «післядипломна педагогічна освіта», «безперервна педагогічна освіта» у контексті їх використання вітчизняною та європейською науковими спільнотами. З'ясовано, що «система педагогічної освіти» у контексті аналізу професійної підготовки педагогів – це і система фахової підготовки майбутніх учителів, яка являє собою цілісний комплекс структурних елементів, що перебувають між собою у певних зв'язках і відносинах, взаємодіють один з одним і утворюють цілісну єдність, і певна сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого і навмисного педагогічного впливу на формування особистості.

Ключові слова: система професійної підготовки педагогів, термінологія, терміносистема, система педагогічної освіти, форми